

Irodalomtudomány 2008

Ha figyelembe veszem, mit produkált a szlovákiai magyar könyvpiac 2008-ban a líra és a próza terén, akkor mindazt, ami a tavalyi termésből az irodalomtudomány tartományába sorolható, átlagon felülinek minősíthetem. Egyébként akkor is, ha semmi egyebet nem veszek figyelembe, csak az irodalomtudományt gyarapító szlovákiai magyar szerzők köteteit. A továbbiakban ezt fogom tenni, egy rövid kitérő után.

Az itt most értékelendő öt kötet mindegyike olyan mű, melyet bátran és szívesen ajánlhatok mindenki figyelmébe, aki a korrekt és színvonalas munkát kedveli. Egyiket sem vagyok képes a másik fölébe helyezni, mert e könyvek az irodalomtudományon belül esetenként egymástól merőben különböző területeket vizsgálnak, minden esetben olyan egymástól eltérő nyelven, mely nyelvi közeg szerves alkotóeleme kifejtendő tárgyuknak. Közös bennük az is, hogy – szerintem – egyikük sem olyan kiugróan egyedi teljesítmény, amely a korábbi években kitértetett figyelemmel és sok esetben irodalmi díjjal is övezett irodalomtudományi munkákkal vetekedhetne. S még egyszer az értékükről: mindegyik kötet olyan, hogy bátran vállalható, mármint számomra, vagyis örömmel lettem volna a szerkesztőjük (egy esetben az voltam), örömmel lettem volna a kiadójuk, a szerzőjük. Örömmel voltam az olvasójuk, például olvasásuk közben másokból, de mindegyikért tudtam lelkesedni, rajongani. A következő öt kötetről van szó: Ardamica Zorán: *Perspektívaváltás a szlovákiai magyar irodalomban* (AB-ART), Bárczi Zsófia: *Szellemidézés* (Madách-Posonium), Benyovszky Krisztián: *Kriptománia* (Kalligram), H. Nagy Péter: *Extrák* (Nap Kiadó), Zeman László: *Visszalapozások* (Nap Kiadó).

Ardamica Zorán monográfiája (*Perspektívaváltás a szlovákiai magyar irodalomban*) sem témáját, sem terjedelmét tekintve nem kívánt szerény lenni, a több mint 400 oldalas munka egy nemzedék irodalmát választotta vizsgálatá tárgyául; alcíme szerint: *Alkotói pályák az Iródiá és a Próbaút antológia horizontjában*. A szerző láthatóan jól érzi magát ezen a széles terepen, mely alkalmat ad neki a lehető legtöbb és legkülönfélébb vélemények ütköztetésére, s ezeken belül sajátjának megfogalmazására. Vagyis amennyire fontos számára a kellő háttérismeret feltérképezése és a vonatkozó apparátus avatott felsorakoztatása, legalább ennyire fontos a saját, érvekkel megalapozott véleménye is. Közben, mintha melleleg, vígan kiéli pedagógiai hajlamait is: vizsgálatá tárgyát felvezeti, történeti kontextusba helyezi,

értékeli, s vagy levonja a következtetéseit, vagy röviden összefoglalja a legfontosabb tudnivalókat. Kötetének egy rokonszenves vonása, hogy tekinthető megbízható ismeretterjesztő kalauznak és poétikai eszmecserére sarkalló szövegértelmezés-gyűjteménynek is. Azaz képes megfelelni a tárgyban a legkisebb ismerettel sem rendelkező olvasó elvárásainak és az elmélyült irodalomvizsgálat kritériumainak is. A szimpátián túl ennek természetesen gyakorlati haszna is van: a részletező, minden fontosnak tartott szempontra figyelő előadásmód a tárgykör komplex feldolgozását és értékelését eredményezi. Legnagyobb hozadékát a konkrét műelemzésekben látom: az „íródiások-próbautasok” közül a szerző négyet emel a többi fölé (Hizsnyait, Farnbauert, Juhász R. Józsefet és Talamont), s az ő munkásságukra összpontosít. Apró hiányossága (szerintem), hogy a szóban forgó mozgalom s antológia ideje, valamint a szerzői életművek kiteljesedésének (s recepciójának) ideje közti nem csekély különbséget nem hidalja át; így például N. Tóth Anikó kétségtelenül sokrétű és jelentős munkásságának e kötetben egészen marginális szerep jut. A könyvhöz válogatott bibliográfia és névmutató is tartozik.

Bárczi Zsófia nehezen beszerezhető kötete (*Szellemidzés. Tanulmányok Mécs Lászlóról*) s nemkülönben a szerző ez irányú érdeklődése alapján azt is gondolhatom, létezik valamiféle nyitrai iskola, mely a hagyományápolásban érdekelt; ettől függetlenül tény, hogy szlovenszkói magyar(ként induló) költővel ilyen behatóan legutóbb Szeberényi Zoltán foglalkozott, aki monográfiát írt Győry Dezsőről. Az irodalomtörténet az idő tájt (a Győry-monográfia megjelenése idején, 1972-ben) és '45 után szinte a század végéig Győryt tartotta nemcsak a par excellence szlovenszkói magyar költőnek, hanem a két háború közöttiek legjelentősebbjének is. Ma már az irodalomtörténet a Mécs-lírának tulajdonít több esztétikumot és kevesebb messianizmust, kétségtelenül a Bárczi Zsófia-tanulmányoknak is köszönhetően. (Bár a Győry–Mécs libikókát sajnos vélhetően nem a verseik olvasása billegtetti. Megint másrészt itt említendő meg, hogy a szerző *Fekete zúzmará* címmel válogatást állított össze a Mécs-lírából; Madách-Posonium, 2005.) Bárczi Zsófia már első kötetbeli tanulmányában, a *Sambucus Irodalomtudományi Társaság munkáit felvonultató Kor/szak/határok* (Szerk. Benyovszky K. és Keserű J., Kalligram, 2002) című gyűjteményben különbséget tesz „Mécs óvatos és Győry rendíthetetlen messianizmusa” közt, ami – s ez 2009-ből látható – még csak a finom cizellálás kezdete volt. Ma azt mondja, hogy a két háború közötti Mécs-kultusz korántsem állt arányban költészete jelentőségével. Egyik rokonszenves vonása is ez a kötetnek, az tehát, hogy maximálisan érdekelt ezeknek a körülmekintő pontosításoknak sorjáztatásában. Miközben az alapozó tanulmányok, s a kortárs (a Mécs- és a Bárczi-kortárs) filológia érvei (valamint Rónay László Mécs-monográfiája) mellett a levéltári és a fellelhető írásos hagyatéket is mozgósítva élesen leválasztja a papról a költőt, a költőről pedig az előadót, képes a Mécs-poétikára és alakulására összpontosíta-

ni úgy, hogy nem merül el saját filológiai apparátusában, hanem a Mécs-életművet végig az előtérben hagyva rendszerezi és típusokba sorolja a költő verseit. Azt gondolom, Bárczi Zsófia kötetének nagyobb hatása lehet és lesz ennek a lírának a szakmai megítélésére, mint a Mécs-versek egykori francia patrónusának, Paul Valérynak az előszava.

Benyovszky Krisztián újabb kötete (*Kriptománia. Titok és elbeszélés*) témájában a szerző háza táján marad, amennyiben az ő immár jól körülhatárolható tudományos-háztáji érdeklődése irányultságát – leszűkítve – abban ragadjuk meg, hogy ez a bizonyos jelek felkutatásától a jelek rejtettsége természetének kutatásáig tart. Ezúttal a titok foglalkoztatja, ez az önmagában is meglehetősen titkos fogalom: már a szó eredetét is homály fedi, fogalomköre pedig, mint azt a szerző munkája is bizonyítja, eléggé tág és körülhatárolhatatlan ahhoz, hogy akár tetszés (és szó) szerint bármit alá és mögé soroljunk. Benyovszkyt itt most egyes kiemelt prózai művek titok-természetrája érdekli, elbeszélések és regények epikai titok-összetevője: titokzatos helyeket és szereplőket különböztet meg és rendszerez, konkrét magyar és világirodalmi példákkal szemléltetve. Az élvezetes, élményszerű-ábrázoló narráció az ismeretterjesztő tudományos stílus kiváló példája lehet: ez az a fajta praktikus zsebkalauz, mely az általa birtokolt területről nem kíván mindent elmondani, vagyis nem fárasztja a befogadót a tágabb összefüggések és az elméleti-történeti háttér beható felfedésével: tárgyához illően nem más a célja, mint az érdeklődés felkeltése és kellő szinten tartása. Ennek pedig teljességgel képes megfelelni. A *titok természete* című hosszabb bevezetőt is tagolja, s már ennek fejezetcímei is árulkodóak. Árulkodóak, a fenti értelemben: azaz valamit elárulnak, de csak éppen annyit, amennyi a kíváncsiság és az érdekeltség megteremtéséhez elegendő (ilyen cím pl. a *Föld, kaland, ilyesmí*). A magam kíváncsiságát a kötet záró fejezete, a *Titokzatos szereplők* című tette próbára legkevésbé: itt pl. egy helyt a szerző egy Gazdag József-szöveg főszereplőjének alakját vizsgálja: hogy ezt a figurát a narrációnak és az azon kívülinek milyen összetevői teremtik meg, engem pedig a narráció titkai ez esetben (és általában a Gazdag József-prózában) jobban érdekelnek-érdekeltek volna. Szerintem Alfonz Knudsennek (a szóban forgó Gazdag-szöveg szereplőjének) kevésbé titokzatos az identitása, mint (ismét csak például) a Gazdag József-próza-kötettel azonos évben megjelent György Norbert-regény (*Klára*) néhány kulcsfigurájának, beleértve a címadó szereplőt, a regény egyes szám első személyű elbeszélőjét, nemkülönbön azt a személyt, akinek – mintegy telefonban beszámolva – elbeszéli a történetet. A tanulmánykötet (kényszerűségből nevezem annak, hiszen valójában esszéfüzérként olvastam) csúcspontja a *Nero titkai* című kis műremek jelenti, ebben látom leginkább kiforrottnak azt a technikát, mely a szerző roppant tárgyi tapasztalatát és a szemléltető irodalmi szöveg eleve né tételeit eredményezi, egyszerre, célratörően, egy olyan kiváló irodalmi kirándulás élmé-

nyét adva, mely a titokkeresés és -fejtés vírusát hagyja az olvasójában.

H. Nagy Péter *Extrák* című kötete minden tekintetben extra: különleges és rendkívüli tárgyát és tárgya megközelítését tekintve, különbözik a szerző eddigi gazdag könyvtermésétől, az *Extrák*nak a sorozatban (Kaleidoszkóp könyvek sorozat) betöltött helyét illetően, sőt, az e sorozatban eddig megjelent H. Nagy Péter-kötetekhez viszonyítva is. Nagyon távolról filmértelmezések klipszerűen mozgalmas sorozatának tűnhet; közelebbről szemlélve kiderül, hogy DVD-lemezen forgalomba hozott filmeket tárgyal; beleolvasva ezek bármelyikébe azt látjuk, hogy nem az illető korongon szereplő filmről szól, hanem azok egy-egy, de legföljebb is kettő-három mozzanatát merevíti ki; legkevesbé az adott film témáját és cselekményét, leggyakrabban a film képi, operatőri-technikai és optikai médiumbeli sajátosságai valamely izgalmas részét; végül a könyv arról győz meg bennünket, hogy nem filmekről szól, amiként az izgalmasnak tétélezett momentumok java részéről kiderül, hogy éppen a filmtől látszólag nagyon távol álló reáliák és természettudományinak mondható kérdések felvetésének lesz ugródeszkája. Amiként különbség van vetített film és lemezen forgalomba hozott film között, különösen ha ez utóbbi számos extrával, a legkülönfélébb hozzáadott-értékkel bővül, akként különböznek H. Nagy Péter többszörös áttételt működtető esszéi a szokványos filmrecenzióktól. A rokonszenvet vélhetően elsőként a narráció közvetlensége és keresetlensége váltja ki, másodszorban e rövidke, valójában a kérdésfeltevésre korlátozódó szövegek bravúros szerkezete: elképzelhetetlenek tartom, hogy a felütéstől a zárlatig terjedő időtartamban akár egy pillanatra is felmerülhetne az olvasás felfüggesztése. Másfelől a különösnek (H. Nagy esetében) láthatóan ugyanaz a természete, mint a titoknak (Benyovszky esetében): mindkettő a szerző helyzetismeretének és szemfülességének függvénye, vagyis úgy tűnik, csak a szerzőn múlik, mit fogadtasson el velünk rendkívülinek. Ugyanezt, amit a filmek örvén művel a szerző, nagyon el tudnám képzelni az irodalommal kapcsolatban is. Az *Extrák* végül önmagához képest is extra, hiszen a korábban a sajtóban megjelent darabjait e kötetben (a legelején és a legvégén) extra tartományok gazdagítják; az appendixként csatolt filmográfia pedig ismét (és okkal) a kiindulópont, a filmekre irányítja a figyelmet.

Zeman László kötete (*Visszalapozások. Válogatott tanulmányok és ismertetések*) az irodalomtudós s nem mellesleg egy irodalomtudósi életmű névjegykártyája: szoros és szűkre szabott keretek közt nyújt, ha nem is átfogó, de a szerző szinte minden szakterületéből merítő válogatást. A gyűjteményben foglaltak ilyen értelemben a páratlanul impozáns tudós pálya metszetét adják, Zeman legfontosabb szakmai, pedagógiai és szellemi érdeklődési területeit szemlélítve, a műfordítástól az összehasonlító irodalomtudományig, a nyelvészettől a stilisztikáig, a lírai és az epikai műnem néhány kulcsfontosságúnak tétélezett irodalmi kivetülése vizsgálatáig. A válogatás szem

előtt tartja a szerző személyes vonzalmait is, amennyiben egyfelől (az irodalmi alkotás szerzői forrásai felől) Pilinszky, Márai, František Miko és Rákos Péter képezik a fő hivatkozási pontokat, másfelől (az otthonként tételezett régió felől) a töredékek és az egész viszonylatában a mai Kelet-Szlovákia területe, Sáros (és Eperjes) exponálódik. Az említés szintjén szóvá teendő a kötet szövegeinek nem standard gondozása: nem csekély számú nyomdahibája és tipográfiai esetlegessége nemcsak a már említett könyvekkel szemben tűnik kirívónak, hanem és főként a korábbi Zeman-kötetekkel összevetve.

Négy többszerzős munkát kell még említenem; röviden. Ezeknek csak az irodalomtudományi apropójára térek ki. A Németh Zoltán szerkesztette *Filológiai tanulmányok* című négy szerzős mű (Császár Andrea – Halász Rózsa – Ligárt Andrea – Lukács Márta; Plectrum) nemcsak a tekintetben kuriózum, hogy egyetemisták – egyébként kiváló – tanulmányait jelenteti meg (a beszercebányai Bél Mátyás Egyetem hallgatóiéit), hanem gondos szerkesztését tekintve is; az adatolásaikban s hivatkozásaikban következetes, szlovák nyelvű összefoglalókkal ellátott tanulmányok a kötetbe rendezés által nagyobb súlyt kapnak, mint amennyit önmagukban képviselnének.

Az Alabán Ferenc főszerkesztésében megjelent *Kontext – Filológia – Kultúra II. Kontextus – Filológia – Kultúra II.* című sokszerzős tanulmánygyűjtemény (kiadója a beszercebányai Bél Mátyás Egyetem Humán Tudományok Karának Hungarisztika Tanszéke) egy nemzetközi szakkonferencia anyagát foglalja magában a nyelv tudomány, az irodalomtudomány, a fordítás és recepció, valamint a kommunikáció és kultúra tárgyköréből. Rendkívüliségét többnyelvű volta adja (túl nyomórészt magyar szövegekről van szó, valamint egy szlovák és egy orosz nyelvű dolgozatról), valamint többnyelvű (váltakozóan szlovák, angol, német stb.) rezüméi, továbbá természetesen a szlovákiai magyar irodalomtudomány képviselőinek (Alabán Ferenc, Ardamica Zorán, Dósa Annamária, Németh Zoltán) tanulmányai – s mindaz, amit csak egy ilyen megtöbbszörözött kontextus biztosíthat egy kötetnek.

A Fazekas József szerkesztette *Emlékkönyv Zeman László 80. születésnapjára* (Lilium Aurum) a szerkesztő-összeállító Zeman-méltatásán és a Zeman-életmű értékelésén (valamint a szintén általa összeállított Zeman-bibliográfián) túl, pontosabban a gyűjteményes munka e két sarkpontjai közt Zeman-hívek, -tanítványok és -tisztelők tanulmányait tartalmazza (szerzői: Szarka László, Lanstyák István, Mészáros András, Szabó Mihály Gizella, Žilka Tibor, Kónya Péter, Grendel Lajos, Misad Katalin, Hushegyi Gábor és Simon Szabolcs).

Negyedikként következze *A Kassák-kód* (a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának kiadványa; szerkesztette Juhász R. József és H. Nagy Péter) című album – az „album” szónak a díszes könyv és a fénykép- meg szöveggyűjtemény jelentések értelmében. Lényegében egy nagyszabású (a kötetcímmel azonos nevű) rendezvénysorozat érsekújvári szimpóziumának anyagát tartalmazza; a háromnapos irodalmi-multi-

mediális nemzetközi eseményről, melyhez Kassák Lajos születésének 120. évfordulója szolgáltatta az alapot, minden lényeges megtudható a kötet elő- és utószavából (mindkettőt H. Nagy Péter jegyzi). A kötet ennek a szimpóziumnak úgy foglalata és utólagos rekonstrukciója, hogy maga is képes újabb – a rendezvényt nem csupán követni, utolérni szándékozó, hanem azt más dimenziókban újraértelmező – eseményként hatni. A kiadványt páratlanul szép kivitelezése, belső grafikai elrendezése, igényes tördelési technikája emeli az irodalomtudományos könyvek élvonalába úgy, hogy kiemelkedő szakmai színvonalhoz sem fér kétség. (Egyébként önnön páratlanságát is kész felülműlni: e könyvből ugyanis ötven számozott, szitanyomatokkal és DVD-melléklettel ellátott példány is készült.)

Végezetül még szabadon tennem egy rövid kis exkurziót az irodalomtudomány tartományát gyarapító lapok közé. Itt elsősorban a H. Nagy Péter alapította s 3. évfolyamát Benyovszky Krisztián főszerkesztésében író *Partitúrát* kell említenem, hiszen ez a (Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara és a Sambucus Irodalomtudományi Társaság által jegyzett) periodikum az önmeghatározása szerint is: irodalomtudományi folyóirat. Egy ilyen orgánium talán önmagában is komoly (szakmai) fegyverténynek számíthat, a *Partitúrát* szerencsére nem a léte, hanem a tartalma teszi azzá. Konkrétan világirodalmi közleményei: a 2008/1-es számot a Maurice Blanchot-anyag, a 2-est Miroslav Marcellié, a 3-ast Dominick Lacaprée; a magyarországi kritikusok közül Halmai Tamás, Kisantal Tamás és L. Varga Péter a vissza-visszatérő szerzői a tavalyi évfolyamnak, a szlovákiai irodalmárok közül Bárczi Zsófia, Benyovszky Krisztián, Csehy Zoltán, Dósa Annamária, Hegedűs Orsolya, Keserű József, Németh Zoltán, Polgár Anikó – azt gondolom, ennél sokkal illusztrisabb szerzői gárdát bajosan állíthatnánk fel.

A Madách-Posonium által megjelentett *Irodalmi Szemlében* (51. évfolyam) számomra Szalay Zoltánnak a prózairodalom térfelére vonatkozó könyvrecenziói jelentenek vissza-visszatérően élményt. Rajta kívül Alabán Ferenc, Ardamica Zorán, Csehy Zoltán, Németh Zoltán és Polgár Anikó képviselteti magát és az irodalomtudományt szakmai súllyal; Grendel Lajos irodalomtörténeti sorozata (*Magyar líra és epika a 20. században*) sajnos képtelen felcsigázni az érdeklődésem; a folyóirat 2008/9-es számának irodalomteoretikai blokkja (Alabán Ferenc, Németh Zoltán, Csehy Zoltán) az 51. évfolyam legemlékezetesebb olvasmányaként él bennem.

A *Kalligram* tavaly (17. évfolyam) hat könyvismertetőt közölt szlovákiai magyar szerzőtől; ez a mennyiség önmagában sem nem rossz, sem nem jó, az irodalomtudomány szempontjából a hat (mint szám) valószínűleg közömbös, a közlemények azonban kiválóak: Vida Gergelyé (2008/1.), Csehy Zoltáné (2008/7-8.), Németh Zoltáné és Keserű Józsefé (2008/9.), valamint Benyovszky Krisztiáné (2008/3. és 11.).

A *Szörös Kőnek* (AB-ART; 13. évfolyam) 2008-ban nem volt olyan száma, mely ne közölt volna szlovákiai magyar szerzőtől kritikát vagy

recenziót, sőt, már bevett gyakorlattá vált a kritika határainak kitérítése egyrészt az esszé és a kommentár felé, másrészt kiterjesztése a többi művészeti ágra (továbbá a természettudományra), a zenére és a filmre főként, mindezt nagyon erős vizuális alappal társítva. Bárczi Zsófia (2008/3.) és Vida Gergely (2008/4.) hozzászólásának köszönhetően tovább folyt-folyik a líra- és „hagyomány”-vita. Ezenkívül a 3-as szám nyilván nem csak szlovákiai magyar viszonylatok közt mondható kuriózumnak azzal, hogy összeállítást közöl magyar szakos egyetemisták könyvrecenzióiból.

Bár (természetesen) a *Fórum Társadalomtudományi Szemle* (Fórum Kisebbségkutató Intézet; 10. évfolyam) csak egészen ritkán, évente egyszer közöl irodalomtudományi jellegű munkát, 2008-ban is volt erre példa: a folyóirat 4-es száma Keserű József tanulmányát hozta.

(Az összefoglaló értékelés a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának megbízásából készült.)

Alcatraz, 2002

